

frans berntsen **onbekende beroemdheid**
 Bijzondere zeilprestaties zijn niet alleen voorbehouden aan mensen uit de categorie Bekende Nederlanders.
 Zeilen belicht een aantal van die vergeten zeilers onder de noemer 'Onbekende beroemdheden'.

ROMANTICUS OP EEN BOEIERSCHUIT

Dit keer geen wereldreiziger in de serie Onbekende Beroemdheid. Berntsen had voldoende aan zijn trage wereld van breede rivieren door oneindig laagland. Of Frans Berntsen nu een varende kunstschilder was of een schilderende zeiler is moeilijk te definiëren. Misschien is hij beter te typeren als een impressionist. Hij heeft er immers voor gezorgd dat zijn impressies van onze rivierkusten bewaard zijn gebleven.*

TEKST MICHEL VAN STRATEN FOTO'S EN SCHILDERIJEN UIT FRANS BERNTSEN, VAREND KUNSTSCHILDER

Wat een romantisch idee: als kunstschilder je hele hebben en houwen verkopen, jezelf een

boot aanschaffen, je schildersmateriaal inschepen en varen maar. Sturen als het moet, schilderen als het kan. Onderweg verkoop je eens een schilderij aan mensen die, net zoals jij, houden van varen en van kunst. Met het geld dat je daarmee verdient voorzie je in je varend bestaan. Je hebt je huis en je werk altijd bij je. De zeven zeeën laat je links liggen, dus levensgevaar is er nooit. Wie doet je wat?

Frans Berntsen is de geboren romanticus die niet alleen van zo'n bestaan droomde, maar dat ook heeft waargemaakt. Op een cover van het Antwerpse tijdschrift *Ons Land* uit 1960 zien we hem zitten: rieten krukje onder de kont, strooien hoed op het hoofd, schetsboek op schoot en potlood in

de hand. Op de achtergrond de boeierschuit *Vrede-Best*, een typisch Hollandsche platbodem, met de nationale driekleur aan het roerblad om het plaatje helemaal af te maken. Uiteraard schijnt de zon. We zien een man die zijn droom leeft.

Impressionist

Frans Berntsen wordt geboren in 1903, in Nijmegen. Zijn vader is een bemiddeld man, die de liefde en het geld heeft voor het verzamelen van kunst. De jonge Frans groeit zo op te midden van kunst en verbeelding. Niet alleen thuis, maar ook buiten: Frans wandelt graag op de kades langs de Waal en in de uiterwaarden rond Nijmegen. Hier ziet hij de rivier bootjes met zich mee dragen, maar misschien ook al zijn toekomst.

Na zijn schooltijd meldt hij zich aan bij de Koninklijke School van Kunst, Techniek en Ambacht (KTA) in 's-Hertogenbosch. Het schilderen wint het blijkbaar van het varen – in elk geval in deze vroege fase van zijn leven. Maar direct na het afronden van de

WIN EEN BOEK

Zeilen is in het bezit van een exemplaar van Frans Berntsen – Varend Kunstschilder van Geert Kocken en Mike Hezemans, gesignd door Geert Kocken. Stuur een e-mail naar info@zeilen.nl met daarin een korte motivatie waarom u vindt dat u voor het boek in aanmerking komt en u maakt kans op de ontvangst van deze kunst.

KTA (Frans is dan 24 jaar) gaan varen en schilderen hand in hand. Hoewel hij op de KTA vooral onderricht heeft gekregen in realistisch vakmanschap, creëert de jonge kunstschilder al snel zijn eigen wereld: die van de impressies.

Daarbij gaat het hem vooral om het vangen van het Hollandse licht, de wolken en de lucht. Berntsen heeft geen behoefte aan de scherpe contouren van het leven na de eeuwwisseling, met zijn industrialisatie en toenemende handelsverkeer, ook op en langs het water. Het meest van alles lijkt hij de rust op zijn schilderijen te willen vangen. Misschien is het daar de toerzeilers onder ons ook meestal om te doen: sereniteit. Een andere kunstenaar zou een halve eeuw later schrijven: 'And if the wind is right you can sail away and find serenity'. En daarmee lijkt het leven van Frans Berntsen verbonden met dat van veel zeilers nu.

Berntsen vond dat je het Nederlandse landschap het beste vanaf het water kon vastleggen. Vanaf zijn boeierschuit nam hij als vanzelf het kikkerperspectief in. De mens werd zo vanzelf nietiger dan zijn omgeving. Graag hield Berntsen de herinnering vast aan meanderende rivieren met hun ongeschonden oevers. Dat die wereld langzaam aan het veranderen was in rechtgetrokken waterwegen met gemaakte dijken en sluizen zouden we niet in zijn schilderwerk gaan terugzien. Integendeel, Berntsen is een liefhebber en daarmee een behouder van ons culturele erfgoed. Panorama's met water, kustlijn en vaak veel lucht zouden hun weg naar het schilderdoek vinden.

Vrede-Best

Frans ontmoet Nel Visser en samen met haar ontstaat de droom om zijn liefhebberijen – varen en schilderen – te vatten in een bestaan als varend kunstenaar. In 1930 kopen ze samen de boeierschuit Vrede-Best. De aankoop som bestaat uit driehonderd gulden en twee schilderijen. Wellicht zal die transactie hem gesterkt hebben in de levensvatbaarheid van zijn plan. De boot verkeert in slechte staat en moet verslept worden – zonder zeilen en motor is het slecht varen – naar Nijmegen, waar Frans op dat moment woont. Onderweg tikt hij een stel tweedehands

zwaarden op de kop. Het voormalige vrachtschip krijgt een hoge eikenhouten roef. Zijn vader helpt met de aankoop van koperen beslag. Zeilen bestellen de mannen bij zeilmakerij Schuil te Harlingen. Frans bespaart op de aankoop van mast-, schoot- en zwaardlieren; hij zal het hijswerk volledig op handkracht doen, daarmee geld uitsparend om zijn leven als kunstenaar te kunnen realiseren. In het interieur wordt een hoek ingericht als atelier, met plek voor de schildersezel en aanverwant materiaal van schipper en schilder Frans. De voormalige boeierschuit is nu een jachtboeier geworden.

Sint Lucas is de beschermheilige van kunstschilders en Berntsen doet de oude evangelist eer aan door Vrede-Best om te dopen in St. Lucas. (Dat de evangelist Lucas samen met Paulus op weg naar Rome schipbreuk had geleden, liet Berntsen daarbij waarschijnlijk buiten beschouwing.) Het eerder genoemde tijdschrift Ons Land schrijft later over de St. Lucas: 'Met zijn 12 meter en in heldere tinten wit en groen geschilderd, is de St. Lucas een lust voor het oog. Een mooi, rustiek deurtje leidt naar de woonkamer, maar alvorens binnen te treden kan men het oude letterschrift boven de kajuit "Wie vaeren wil si onversaegt maer waeke voor gevaer" ontcijferen.'

Gevaar

Die beschermheilige is misschien zo gek nog niet: ondanks het feit dat het vaargebied van St. Lucas beperkt is, is het toch niet helemaal van gevaar ontbloot. Wanneer Frans en Nel eens in de buurt van het Belgische Kruikeke willen ankeren voor de nacht en de eb doorzet op de Schelde, merken ze dat hun boot begint te kraken. Ze blijken boven op een oud gezonken wrak te liggen. Een lokale schaapherder komt te hulp met planken en balken om St. Lucas te redden van een onfortuinlijke ligplaats. Samen krijgen ze hun boot van het wrak af. Snel stroomt het water vervolgens St. Lucas binnen, want door het geweld is er een gat in de romp ontstaan, dat direct moet worden gedicht. Dat doen ze, ouderwets, met een zijde spek als eerste hulp, later te vervangen door een permanente dichting. Gevaar in een andere vorm kondigt zich aan in de periode

FRANS BERNTSEN – VAREND KUNSTSCHILDER

Mooi maritiem schilderwerk van Frans Berntsen is behouden door publicatie van het boek Frans Berntsen – Varend Kunstschilder. Het staat vol met prachtige havenschilderijen, wadden- en riviergezichten van zijn hand. Het boek is samengesteld en geschreven door Geert Kocken en Mike Hezemans, en uitgegeven door de Stichting Kohesie Kunstbehoud. Deze organisatie richt zich op het documenteren en onder de aandacht brengen en houden van kunstenaars die vergeten dreigen te worden. Het boek is voor 20 euro per exemplaar (inclusief verzendkosten) te bestellen bij: Stichting Kohesie Kunstbehoud, Barbarossastraat 48, 6522 DN Nijmegen, stichtingkohesie@gmail.com

In het interieur wordt een hoek ingericht als atelier

Berntsen beweegt zich een halve eeuw tussen Nijmegen en Antwerpen

'40-'45. De bezetters nemen allerhande transportmiddelen in beslag ten dienst van de oorlogsvoering, waaronder schepen. Berntsen heeft geen vergunning gekregen om te varen, maar desondanks doet hij dat gedurende de eerste oorlogsjaren toch. Daarmee loopt hij het risico zijn boot kwijt te raken. Als er ook geen benzine meer verkrijgbaar is en er alleen gezeild kan worden, besluit Berntsen dat hij het risico op inbeslagname niet langer wil lopen. In 1944 verbergt hij zijn boot in een dode tak van de Maas, bij Wijchen. De boot is ontmanteld en volledig zwart geschilderd, om kans op ontdekking te minimaliseren. De boot overleeft de oorlog inderdaad, hoewel de mast naderhand wel vervangen moet worden; deze zit onder de granaatscherven.

Nijmegen – Antwerpen – Nijmegen

In de zomer van 1947 hervatten Frans en Nel hun vooroorlogse leven op *St. Lucas*. Ze gaan weer de tochten varen die ze decennia eerder ook voeren: van Nijmegen via Dordrecht en Zeeland naar Antwerpen. Aanleiding voor deze route vormde eerder een ontmoeting met de bemanning van een andere boeier tijdens hun eerste tocht in 1931. Dordrecht was de beoogde eindbestemming geweest, maar ze werden uitgenodigd om met *Almere* mee op te varen richting Antwerpen. Die tocht beviel zo goed, dat Frans en Nel Berntsen zich met *St. Lucas* gedurende een halve eeuw tussen Nijmegen en Antwerpen zouden blijven bewegen. Frans tekent en schildert havengezichten van Antwerpen, Vlissingen, Veere, Yerseke, Dordrecht en Nijmegen, maar ook van Amsterdam, Stavoren en Urk en vele andere plaatsen. Ook de Waddenzee vereert hij met een bezoek en schilderijen.

Nel stuurt, terwijl Frans schetst en notities maakt. Het uitwerken van zijn schilderijen doet hij meestal later, binnen. Onderweg komt hij voldoende welgestelde schippers tegen

BREDE RIVIEREN

*De eerste vier regels van het beroemde gedicht van Hendrik Marsman zijn overbekend. Voor het vervolg geldt dat niet. Omdat de tekst goed past bij het verhaal en de kijk van Frans Berntsen, plaatsen we het hier in zijn geheel. Even oefenen en u kunt het komende seizoen cultureel indruk maken op uw medezeilers:

'Denkend aan Holland zie ik brede rivieren traag door oneindig laagland gaan, rijen ondenkbaar ijle populieren als hoge pluimen aan den einder staan; en in de geweldige ruimte verzonken de boerderijen verspreid door het land,

boomgroepen, dorpen, geknotte torens, kerken en olmen in een grootsch verband. de lucht hangt er laag en de zon wordt er langzaam in grijze veelkleurige dampen gesmoord, en in alle gewesten wordt de stem van het water met zijn eeuwige rampen gevreesd en gehoord.'

die interesse hebben om zijn panorama's permanent mee te voeren – menige platbodem heeft een echte Berntsen in de roef hangen. Frans en Nel voorzien zo prima in hun onderhoud.

St. Lucas en Vrede-Best

Wanneer Frans Berntsen in 1980 overlijdt, 77 jaar oud, verkoopt Nel *St. Lucas*. Later krijgt de boot zijn oorspronkelijke naam terug, *Vrede-Best*, de naam waarmee het na de bouw in 1883 was gedoopt. De boeier is in elk geval nog niet vergeten, getuige de ervaringen van mensen die erop (mee)voeren. Geert Kocken, een van de twee auteurs van een recent uitgekomen boek over Frans Berntsen (zie kader), vertelde: "Ik ben vorig jaar nog een dag meegevoerd op *St. Lucas*. Het is een heel bekende boot, want we werden constant van alle kanten begroet. Het was niet rustig, hoor." Een voormalige eigenaar heeft de boot daarom zelfs van de hand gedaan. Reden: "Iedereen vraagt me maar steeds: 'Wat doet u op de boot van Berntsen?' Het voelde daardoor nooit als mijn eigen boot." Momenteel is de boot in bezit van Manje Dijkman en Kees Bloemhof en ligt hij 's zomers in Balk (Friesland). Er zijn plannen om hem ter ere van Frans Berntsen weer te herdopen in *St. Lucas*.

En de schilderijen van Frans Berntsen? "Die zijn in het bezit van particulieren en enkele musea, zoals het Zuiderzeemuseum en het Maritiem Museum in Rotterdam", aldus Geert Kocken. Verspreid dus, en niet als verzameling zichtbaar. "Dat was ook precies de reden om aandacht aan Berntsens werk te besteden in de vorm van een boek", zegt Kocken. "Als je als kunstenaar geen familie meer hebt, is er bijna niemand die zich over je werk bekommert", vervolgt hij. "Met het boek wilden we [Stichting Kohesie Kunstbehoud, MvS] voorkomen dat zijn werk in de vergetelheid zou raken. En er komt een tentoonstelling. Alleen, wanneer, dat weten we nog niet."

In de tussentijd is er *Zeilen*. ●

Dit artikel is mede tot stand gekomen door de medewerking van Geert Kocken en de Stichting Kohesie Kunstbehoud, waarvoor dank.

VREDE-BEST

Dit is een boeierschuit; een platbodem waarvan de romp ter versterking 'omboeid' is met berghouten en daarboven is 'opgeboeid' met een verhoogd boord, ten gunste van de zeewaardigheid. Boeiers waren relatief goed geschikt om in nauwe vaarwateren te laveren.

Vrede-Best is, voor zover wij weten, de oudste nog varende ijzeren zeilboot.

L.o.a.: 12,00 m
Breedte: 4,00 m
Diepgang: 0,60 m
Bouwjaar: 1883